

Arborétumok az Észak-Mátrában

Az Egri Erdőgazdaság (ma Egererdő Zrt.) területén három arborétum létezik, mindhárom az Észak-Mátrában, és mindhármat olyan kivételes személyek hozták létre, akiknek nevét és történetét kötelességünk megőrizni az utókor számára. Az arborétumok helyszínének megválasztása nem volt véletlen: az Észak-Mátra hűvösebb, csapadékosabb klímával és általában jobb termőhelyi adottságaival alkalmas erre a célra.

A legrégebbi a *Recski Arborétum*, amelyet *Jámbor Vilmos* hozott létre életének Recskén töltött utolsó 25 évében (1876–1901). Gazdag életútjáról és az Arborétum történetéről *Pócs Sándor* nyugalmazott tanár (Recsk és Parádsasvár) és *dr. Kárász Imre* főiskolai tanár magas színvonalú könyvéből értesülhettünk.

Jámbor Vilmos a recski évek előtt már fiatalkorától kezdve szinte egész Európát bejárta, kertészeti tanulmányokat folytatott, és éveken át dolgozott külföldön kertépítési munkákban (Anglia, Franciaország, Németország, Ausztria). Hamarosan hírnevet szerzett magának, és itthon nem kisebb rangú személy, mint József főherceg főkertésze lett.

Nevéhez fűződik az Alcsúti kert és a Margitsziget nagy igényességgel kialakított arculata. Ő hozta létre a vácrátóti angolkerteret, a mai arborétum elődjét, és még több más díszkert dicséretét. Ilyen előzményekkel érkezett 1876-ban Recskre, az akkori idők „legnevezebb magyar kertészévé”.

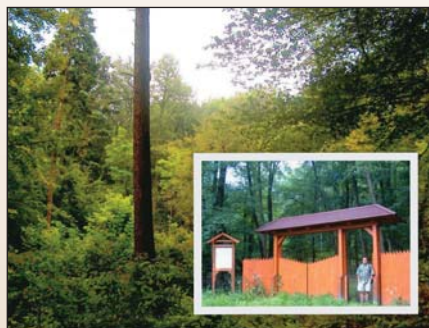
József főherceg nagyra becsülte Jámbor Vilmos munkásságát, a díszkertépítésben elért sikereit, ennek elismeréseként nemesi címet adományozott számára, és a Mátra lábánál, Recsk határában 530 kh. nemesi birtokkal ajándékozta meg.

Ezzel indult Jámbor negyedszázadig tartó áldásos tevékenysége. Valóságos birodalmat épített fel recski birtokán: faiskolákat, gyümölcsösöket, zöldegeskerteket, magtermő parcellákat, rózsakertet hozott létre, mindezzel valósággal felvirágoztatta a község gazdasági életét. Első lépése az volt, hogy saját tervei szerint felépítette azt a recski kúriaépületet, amelyben családjával élete végéig élt. A szép stílusban épült kúria kifejezi azt az igényes-

séget, amely minden munkájában jellemző volt rá, amibe csak belefogott. Az épület ma óvodaként működik.

Bennünket, erdészeket elsősorban a Recski Arborétum, más néven Jámbor Arborétum érint közelebről, mert ez a háború után az államosításokkal az Egri Erdőgazdaság kezelésébe került. Ez az arborétum a kúria épülete mellett a legmaradandóbb (reméljük az is marad) része a Jámbor által létrehozott hatalmas életműnek. A 4,5 hektáros terület a Mátra északi lábánál található, ott, ahol az erdős hegyoldal emelkedni kezd, 2,5 kilométernyire Recsktől. A térképeken többféle néven szerepel: Jámbor-tanya, Györke-tanya, Bojtoskert. Ma már természetvédelmi terület.

A hatalmas munkabírási szakember több évtizedes szívós munkával gyűjtötte össze az elsősorban örökzöld fajokot és cserjéket, melyeket a világ szinte minden tájáról, Európából, a Kaukázusból, Ázsiából, Észak-Amerikából és Észak-Afrikából hozott.

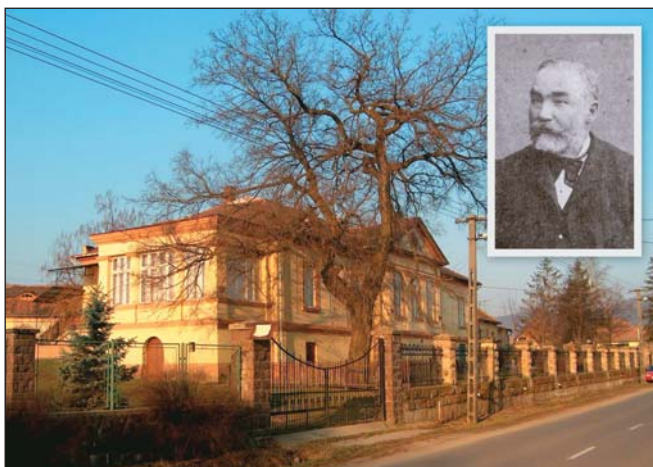

A Recski Arborétum (2005)

Az értékes gyűjtemény néhány jellegzetes faja: jegenyefenyő (*Abies alba*), kaukázusi jegenyefenyő (*Abies normanniana*), oregon ciprus (*Chamaecyparis lawsoniana*), tulipánfa (*Liriodendron tulipifera*), ezenkívül duglászok, tölgyek és még sok más faj és cserje.

Már csak a maradványai vannak meg annak az épületnek, amelyet Jámbor az arborétum területén épített, és amelyben szívesen töltötte idejét.

Jámbor Vilmos ekkor már országos hírnévre tett szert. *Gróf Károlyi Mihály*, a parádi erdők ura birtokának felépítésében a legjobb szakembereket bízta meg, épületei tervezésében *Ybl Miklós* szinte házi tervezője volt, a parádi és a parádsasvári épületek parkjainak, fasorainak

A recski kúria Jámbor Vilmos arcképével

megvalósításával természetesen Jámbor Vilmost bízta meg. Ő hozta létre a Recsktől eredetileg Parádsasvárig húzóódó, valamint az Ilona-völgyi szépséges vadgesztenyes fasorokat, az ő munkája volt a Sándor-rét feletti tőrendszer kialakítása a századforduló körüli időszakban.

A tavak egyikében a háború után még halak úszkáltak. A 100 év feletti életkorú fasorok ma már csak részletekben lehetők fel.

Igen sajnálatos, hogy a Jámbor Vilmos által felépített virágzó gazdaság halála után hanyatlásnak indult. Az arborétum 1945 után az állami erdészet kereteiben tovább folytatkozott, a leromlás megállítására csak a '90-es évek végén került sor, amikor az Erdőgazdaság Parádfürdői Erdészete közjóléti forrásokból elvégezte a legsürgősebb fenntartási munkákat. Legfontosabb volt az uralkodóvá vált akác kiirtása, kerítést építettek, az utat rendbehozták, a bejáratnál díszkaput és ismertetőtáblát helyeztek el.

Az arborétum megóvására dr. Kárász Imre főiskolai tanár hívta fel a figyelmet 1981-ben, majd Pócs Sándor tanár könyve (1995) adott lendületet a munkák elvégzéséhez.

Jámbor Vilmos bőszégesen rászolgált arra, hogy az utókor – a házán elhelyezett emléktábla szavaival – „*házánk egyik legnagyobb kertépítőjeként*” és a „*Recskén létrehozott első önálló magyar*

Ilona-völgyi fasor és Sándor-réti tómaradvány (2005)

faiskola megalapítójaként” tartsa emlékezetében.

A Mátra nyugati oldalánál, mélyen benn az erdőben, Tar község határában, Fenyvespusztán is létezik egy ember alkotta természeti kincs: a *Tuzson János Arborétum*, amely a Tarról Ágasvára vezető turistaúton, a Szalajka-patak mentén található (ez a Szalajka-patak nem tévesztendő össze az Egererdő Zrt. területén lévő másik három – Szilvásvár, Váraszó, Gyöngyössolymos térségében fekvő – hasonló nevű vízfolyással).

Az értékes gyűjtemény megalkotója dr. *Tuzson János* (1870–1943), a tudós professzor, erdész-botanikus, bölcsész-doktor, akinek hatalmas életművét, kiemelkedő személyiségét életműve jellemzi a legjobban. Az erdészettel való mély kapcsolata Selmecebányára nyúlik vissza, az itt látható tabló a Selmecei Magyar Királyi Bányász és Erdészeti Akadémia valetánsait – köztük Tuzson Jánost – mutatja be.

Az erdészethez és Selmecehez mindvégig hű maradt, néhány év múlva már mint az Akadémia tanára tért vissza az alma materbe, a növénytan oktatója lett. Tanári pályafutása később Budapesten folytatódott, a Műegyetemen a növénytant tanította nagy szakmai szeretettel, fő témaköre a növényrendszertan és a növényföldrajz volt.

Selmecei valetánsok 1889–90-ben

A tuzsoni életmű tudományos-kutatói oldala rendkívül széles körű, itt csak a legfontosabbakról teszünk említést. Behatóan foglalkozott a fás növények szövettanával, az élő fák gombakárosítóival, gyógynövénytermesztéssel, az Alföld flórájának történetével és még sok mindennel, ami a botanika tudományához tartozik.

A tudós professzor

Ismereteit külföldi tanulmányutakkal gazdagította, ilyen céllal járt Berlinben, Münchenben, Koppenhágában, és tanulmányozta a dél-orosz puszták növényvilágát. Tankönyvet is írt a növényrendszertan köréből (*Rendszeres növénytan*), kötetei jelentek meg az Alföld növényvilágáról. Egy ideig igazgatója volt a budapesti Fűvészkertnek.

Mindemellett az Akadémia levelező tagja, az Erdészeti Egyesület választmányának tagja volt.

Tudományos munkássága, szakírói tevékenysége, egyetemi tanári munkakörei már országosan ismertté tették, amikor az 55. életében járó tudós nagy vállalkozásba kezdett. Elhatározta,

hogyan széles körű elméleti ismeretekkel felvértezve a gyakorlatban is megméretteti magát. Ekkor vásárolta meg Fenyvespusztán azt a 2,8 hektáros erdős területet a korábbi Erzsébet-liget helyén (1925), ahol berendezte – az ő szavaival – „növénykísérleti állomását”.

Az évek során csemeték és palánták millióit nevelte fel, és területén a változó talajokon kísérletezett a fajok termőhelyigényével. Nemcsak tudósa, hanem vállalkozója is volt kísérleteinek, hiszen saját megtakarított pénzét fektette ebbe a munkába. Eredetileg a területen faiskolát és csemetekertet alakított ki, később egyre több örökzöldet, egzóta fajokat telepített, ezek többségét távoli országokból hozatta földlabdával.

Tizenöt év alatt Fenyvespusztán igazi értékes arborétumot hozott létre. Az akkori telepítésből ma még meglévő – 75–85 éves – fák közül említésre méltó fajok: atlaszcédrus, balsamos fenyő, bérci fenyő, gesztes fenyő, kaukázusi jegenyefenyő, oregoni hamisciprus, duglászok, kolorádó fenyő, japán juhar, pirosvirágú vadgesztenye és még jó néhány lombos faj és cserje. Az atlaszcédrus (*Cedrus atlantica*), melynek kora 80 év körüli, hatalmas méreteivel az arborétum szimbólumává vált.

A fényképen a faóriás mellett álló személy *Vámos Károly* erdész, az ar-

Az arborétum az atlaszcédrussal

borétum gondozója, csoportok látogatása esetén ő mutatja be a mára 3,5 hektárosra bővült csodálni való gyűjteményt.

Tuzson a fafajok gyűjtése, szaporítása, nemesítése mellett sokféle lágyszárúval, virágos növényvel is foglalkozott, termesztett gyógynövényeket (piros és gyapjas gyűszűvirág), sokféle rózsát, melyekből rózsaoajat állított elő. Ezekből mára már csak elvétve

akad néhány egyed, a rózsafélékből Vámos Károly megmentett két szép damaszkuszi rózsát.

A botanika nagy tudósa Fenyvespusztán – ahol élete végéig élt – komoly gazdaságot épített fel. Ma is áll a terméskőből készült főépület, voltak gazdasági épületek, szárítóház, sőt még halastavat is létrehozott egy mocsár helyén.

Nagy veszteség volt Tuzson János 1943-ban bekövetkezett halála, ezzel lényegében a kísérletek abbamaradtak, a tudós által felépített nagygazdaság fokozatosan leépült. A háború után a birtok állami kézbe került, kezelője a Nagybatányi Erdőgazdonság, későbbi nevén Bányaterenyeyi Erdészet lett. A terület egy részén csemetekerteket hoztak létre, ezek a nagy erdősítések idején az ötvenes–hatvanas években működtek 1970-ig. Ezt követően ezen a területen facsoportokat hoztak létre lucfenyő, jegenyefenyő, vörösfenyő és szelídgesztenye fajokkal.

A Tuzson által létrehozott értékes gyűjtemény – 1975 óta mint természetvédelmi terület – ma is működik, látogatható, az erdészet emberei szívesen adnak felvilágosítást.

A terület hírnevének emeléséhez az is hozzájárult, hogy a *Muzsikál az Erdő* zenei sorozat egyes rendezvényeit minden éven itt tartják meg.

Van egy harmadik szépséges fajtagyűjtemény az Észak-Mátrában, *Rudolftanyai Arborétum* néven vált ismertté. Létrehozása egy ambiciózus, ötletekben gazdag erdőmérnök, bizonyos *Galambos Gáspár* fényespusztai gondnok nevéhez kapcsolódik, aki arborétumaival beírta nevét a Mátra – majd később a Budavidék – történetébe.

Erdészeti pályafutását az eredetileg Károlyi-birtokhoz tartozó Parád–Fényespusztai gondnokságnál kezdte, majd a grófi vagyon államosításával a Nemzeti Közművelődési Alapítványhoz került változatlanul fényesi erdőgond-

nokként. Ebből az időből (1931) való az itt bemutatott fotó, amelyen Galambos gondnok – a későbbi Gazsi bácsi – látható (középen) erdészcsapatával.

Az álló sor jobb szélén a számunkra ismerős *Zsigmond Endrét* látjuk, aki *Reményfyné Zsigmond Katalin* apja, mellette *Mengyi István*, akinek kerületébe tartozott az Arborétum. Még egy ismerős hangzású név: *Nagy Károly* (álló sor, balról a 2.), az öt azonos nevű erdészgeneráció időrendben második tagja, akinek apja, fia, unokája is ennél az erdőgazdaságnál dolgozott, dédunokája ma a Központ vadászati előadója. A legidősebb, az úknagyapa végig a Károlyi-birtokon szolgált, a dédapa (fotón) szintén ott kezdett, és az Alapítványnál folytatta az erdészkedést.

Galambos Gáspár erdőgondnok nagy hozzáértéssel és jó érzékkel döntötte el és jelölte ki az Arborétum helyét. Rudolftanya az Észak-Mátra meredek hegyoldalai között egy lankásabb terepalakulaton helyezkedik el 600 m magasságban, ahol a hűvösebb, csapadékosabb, valóságos magashegyi klíma jól megfelel a fenyőfélékből álló fajtagyűjtemény igényeinek.

Galambos célja az volt, hogy a térség többnyire bükkösei között egy sokféle fenyőből álló színfoltot hozzon létre, amely arra is alkalmas, hogy a többnyire külföldről származó fajták növekedését, a tájhoz való alkalmazkodását vizsgálni lehessen.

A gyűjtemény helyén egy bükkös sarjerdő állt, ennek letermelése után 1931-ben kezdték el a munkálatokat a terület bekerítésével. A fajták összegyűjtése és elültetése a 8,4 hektáron nem kis feladatot jelentett, különösen nehéz volt a köves területeken való ültetés, ahol kosarakkal hordták fel a földet. A munkálatok négy évig tartottak, ezután a háborúig gondosan ápolták.

A telepítés idejéből sajnos a fajták listája nem maradt fenn, csak egy későbbi – 1957-ben készült – jegyzék tartalmaz pontos listát, amelyet *Papp József* botanikus készített. Eszerint 30 fajta, 8 jegenyefenyő, 6 lucfenyő, 8 Pinus-féle, duglászok, ciprusok, tuják és még néhány fajta képezte az arborétum megfoglyatkozott állományát.

Galambost 1939-ben sok más kollégával együtt a visszacsatolt Kárpátaljára helyezték, a Rahói Erdőigazgatóság felügyeleti tisztjeként szolgált 1945-ig. Távozásával az arborétum hanyatlásnak indult. Jöttek a háborús évek, majd az államosítás, amikor a térség az Egri Állami Erdőigazgatósághoz került. Az állami kezeléssel hosszú ideig romlott a gyűjtemény állapota, egyes fajok eltűntek, a gazdálkodás szempontjai kerültek előtérbe.

Az ERTI Mátrafüredi Kísérleti Állomása a '60-as évektől több ízben végzett kísérleteket, felméréseket, ezekből tudjuk nagyjából nyomon követni a fajták változását, növekedését. Szembetűnő, hogy a duglász növekedési erélye a legnagyobb, százalékos megoszlása jelentősen megnőtt, a jegenyefenyő és a vörösfenyő szintén jól növekedik, a lucaránya lecsökkent, sok egyed kipusztult, az erdefenyő teljesen eltűnt. A többi fenyő részaránya szintén lecsökkent. Az is megfigyelhető, hogy fokozatosan megjelentek az őshonos fajok, elsősorban a bükk. Ma a gyűjteményt a Parádfürdői Erdészet körében nem mint arborétumot, hanem mint hagyományosan működő üzemtervezett erdőrészt kezelik. A ma 80 éves erdő lassan elérkezik a felújítás korába, kár lenne, ha teljesen elveszítene az arborétumi jeleget.

A fenyőgyűjtemény kedves színfolt az Észak-Mátra javarészt bükkös erdeiben. Rudolftanya kedvelt kirándulóhely, sokan járnak ide üdülni, gyakran színhelye erdészeti rendezvényeknek is. Már a Károlyiak is felfedezték, amikor a 19. században felépítették itt egyik vadászházukat. Mindenesetre az arborétum nélkül ez a csodálatos szépségű, nm régen teljes egészében megújult „tanya” szegényebb lenne. Galambos Rudolftanya mellett egy kimagasló szirtzen kiépített egy tűzrakó helyet erőteljes tölgyfa asztallal, padokkal, ahonnan gyönyörű kilátás nyílt a Mátra északi térségére. Sajnos ennek már csak maradványai vannak, a szép kilátást a felnövő erdő eltakarja.

Galambos Gáspár életútja Kárpátalja után a minisztériumban, majd az OEF-ben folytatódott. 1957-től ERTI-hez került Budakeszire. Hú maradt önmagához, életében másodszer itt is arborétumot alapított, 1959-ben *dr. Szász Tibor* kiváló erdészember munkatársaként létrehozta a Budakeszi Arborétumot.

E jeles ember emlékét őrzi a Parádsasvár fölött, Rudolftanya közelében található Galambos-kő.

Wágner Tibor
okl. erdőmérnök

Galambos Gáspár erdészeivel